

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Centrum české literatury a literární vědy

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Josef.Vojvodik@ff.cuni.cz

V Praze dne 12. září 2010

**Posudek na diplomovou práci Ivony Turinské
*Sen a skutečnost v textech Pražského lingvistického kroužku
a Skupiny surrealistů***

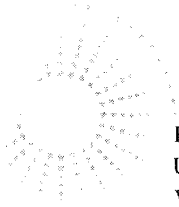
Ve své rozsáhlé a problémově bohaté diplomové práci podnikla Ivona Turinská ambiciózní pokus o rekonstrukci a interpretaci vztahu členů Pražského lingvistického kroužku, jmenovitě Jana Mukařovského a Romana Jakobsona, k slovesnému a výtvarnému umění členů pražské Skupiny surrealistů v třicátých letech 20. století, obecněji k teorii a estetice české varianty surrealismu. Zabývá se tedy fenoménem propojení a paralelnosti avantgardního skupinového hnutí a organizované skupiny lingvistů a badatelů v oblasti humanitních věd (již před PLK to byl v Rusku OPOJAZ a Moskovskij Lingvističeskij Kružok nebo vztah Vídeňského kroužku a desavského Bauhausu). Jakobson a Mukařovský byli úzkými spolupracovníky jak Devětsilu, tak později Skupiny surrealistů v ČSR a výrazně ovlivňovali diskurs české avantgardy dvacátých a třicátých let. Na pozadí recepce a reflexe vztahu strukturalismu a surrealismu je předkládaná diplomová práce zároveň promyšleným a fundovaným pokusem o výklad také společensko-politického kontextu a napjaté kulturně-duchovní a politické atmosféry třicátých let dvacátého století: atmosféry „krize evropské kultury“ a „evropského lidství“, parafrázujeme-li název přednášky Edmunda Husserla, proslovené v Praze v listopadu 1935.

Již klíčové pojmy v obsahu diplomové práce Ivony Turinské avizují, že duchovně-kulturní atmosféru třicátých let charakterizuje právě vědomí až extrémního napětí mezi protiklady části a celku, předmětnosti a nepředmětnosti, věci a znaku, snu a skutečnosti, ale také podvojnosti a identity, stejně tak jako úsilí sjednotit tyto protiklady v dynamickou jednotu; protiklady, které se dostávají do popředí zájmu stejně tak surrealistů, jako i Mukařovského a Jakobsona.

Svoji práci rozdělila Ivona Turinská do čtyř obsáhlých částí, z nichž druhá a třetí část představují pozici Jakobsona a Mukařovského v PLK a ve vztahu k Devětsilu a především skupině surrealistů a přinášejí rekonstrukci jednak kulturně-spoločenské situace 30. let a dobového epistemologického, ale také kulturně-politického diskursu (jako např. Teigeho *Surrealismus proti proudu*). V centrální čtvrté kapitole se Ivona Turinská zabývá rekonstrukcí pro téma své práce hlavních konceptů strukturální poetiky a estetiky Mukařovského a Jakobsona vzhledem k teorii a umělecké praxi českého surrealismu. Zabývá se postupně interpretací fenoménu „skutečnosti“ ve vztahu k imaginaci, snu, nevědomí, dále předmětností, vztahem znaku a věci u Mukařovského, estetikou fragmentu a torza, deformací lidského těla, antropomorfizací neživého, hlubinnou psychologií, vztahem vědomí a nevědomí, myšlenkou surrealistické totalizace protikladů, antropologickou bází strukturální estetiky a konečně aktualizací manýrismu v surrealismu 30. let dvacátého století. Na principu montáže a koláže, který Ivona Turinská ve své práci sleduje, se (znovu) ukazuje, že estetika nejen surrealismu, ale moderny dvacátého století vůbec, má svůj původ v romantismu, v jeho estetice inkoherece: v rozříštění a disperzi smyslu a soudržnosti, mj. jako metafora pro „nedostatek řádu v poměru mezi člověkem a světem, jaký děsil lidstvo v době mezi dvěma válkami“, jak napsal Jan Mukařovský v závěru svého textu pro katalog výstavy Jindřicha Štyrského (1946).

Hlavním zřetelem, který tvoří osu rekonstrukce vztahu mezi strukturalismem a surrealismem je v předkládané diplomové práci kulturně-antropologický zřetel: téma „člověka“ a jeho poměru ke skutečnosti přirozeného světa (ve smyslu „Lebenswelt“) je, možno říci, hlavním tématem nebo přinejmenším jedním z hlavních témat nejen filozofie, ale také umění třicátých let dvacátého století, tedy otázka specifické pozice člověka v bytí, kterou pro filozofickou antropologii otevřel na konci 20. let dvacátého století mimořádným způsobem Max Scheler. V předkládané práci rekonstruované paradigmatické komplexy teorie a umělecké praxe českého surrealismu a strukturální estetiky (především) Jana Mukařovského a hlavní body argumentace Ivony Turinské sledují právě ty aspekty, které jsou pro „rozvrhy světa“ v českém surrealismu základní a specifické a které (spolu-)vytvářejí

obraz člověka jako paradoxní a „riskantní“ a zároveň ohrožené bytosti. Na tomto pozadí se rýsuje také pozoruhodná koincidence mezi obrazem světa a člověka v umění manýrismu šestnáctého století a v umění 30. let dvacátého století: paradoxní pozice člověka, „vklíněného“ do napětí mezi organickým a tektonickým řádem, mezi parcializací a celistvostí, intencionalitou a kontingencí atd. Toto napětí proniká, jak Ivona Turinská ukazuje, také do uvažování Jana Mukařovského, který již ve studiích z 30. let dvacátého století zdůrazňuje dominantní postavení dialektických antinomií a jejich dynamického napětí, kulminující v přednášce *Záměrnost a nezáměrnost v umění* (1943-1944).

Za sporné považují tvrzení, že „Mukařovský toužil po celistvé recepci uměleckého díla“. Ivona Turinská se sice nemýlí, když klade důraz na pojem „celku“ v estetice Mukařovského, nelze ovšem zapomínat, že Mukařovský trvá, přinejmenším do roku 1945, na tezi, že struktura uměleckého díla „je dění, proces, nikoli statický, přesně ohraničený celek“ (přednáška *Pojem celku v teorii umění*, 1945). Mukařovský v této souvislosti zdůrazňuje nezbytnost rozporů uvnitř struktury díla, zaručujících jeho individuálnost a vzdorujících neosobní konvenci. Právě v této přednášce (ale i na jiných místech) se explicitně obrací proti holistickému, celostnímu myšlení. Zde dělá Ivona Turinská příliš rychle rovnítko mezi myšlenkou totalizace protikladů v surrealismu (např. v Bretonových *Les vases communicants*) a strukturalismu.

Nejen názorná a myšlenkově jasná rekonstrukce pojetí skutečnosti v surrealismu, ale také důležité téma směřování k předmětnosti patří k výborným kapitolám předkládané diplomové práce. V této souvislosti se Ivona Turinská zabývá také Mukařovského interpretací torza. Na tomto místě bych dodal postřeh, který může být pro diplomantku zajímavý, že zdůrazňují-li Mukařovský, že ztrátou „jednoznačného praktického zařazení“ se věc nebo bytost stane pro naše vědomí něčím zneklidňujícím, dotýká se na jedné straně, pod vlivem surrealistické koncepce „nalezeného předmětu“ („objet trouvé“) tzv. defunkcionalizování („Entfunktionalisierung“) předmětu, jeho vymanění z oblasti praktického určení, což implikuje fenomenologické „osvobození od světa“ („Weltfreiheit“), přičemž již samotné Mukařovského uvažování o vymanění z funkční závislosti je pozoruhodné vzhledem

k eminentnímu postavení pojmu „funkce“ v pražském strukturalismu. Za pozornost stojí samotný pojem „zneklidnění“, který Mukařovský užívá v souvislosti s fragmentárností Máchova díla. V kontaktu se surrealismem, přibližně od roku 1936, nastává v Mukařovského uvažování o problematice díla jako znaku a díla jako *neznakové* věci v reálném světě obrát, na který vedle surrealismu působil také zájem o Husserlovu fenomenologii, jakkoliv selektivně s ní zachází.

Velmi pěkná je také kapitola, sledující antropomorfizaci sochy u Puškina v Jakobsonově studii; téma, které v českém surrealismu zaujímá zvláštní pozici v celém dosavadním vývoji, uvědomíme-li si např. význam antropomorfizace a narativizace sochy ve filmech Jana Švankmajera. Na příkladě motivu oživlé a zkázonosné sochy, jak jej Jakobson interpretuje v Puškinových textech, a v souvislosti s ikonografií zkamenělých lidských i zvířecích postav na kresbách Toyen z cyklu *Přízraky pouště* (1936-1937), Ivona Turinská ukazuje, že antropomorfizace neživého dotváří atmosféru strachu, který se od počátku novověku stal v jistém smyslu univerzálním fenoménem, který ať manifestně nebo latentně působí na evropské lidstvo. V atmosféře druhé poloviny 30. let dvacátého století se strach stal transepochálním „prafenoménem bytí“ a jedním z markantních příznaků „krize evropského lidství“. Zároveň je v této kapitole konfrontací antropomorfizace neživého v romantismu a surrealismu nadhozena důležitá paralela mezi oběma literárními a uměleckými systémy.

Diplomová práce Ivony Turinské, která již samotným rozsahem přesahuje „standardní“ diplomovou práci, představuje vyzrálý a promyšlený výkon, svědčící o výborné obeznanosti nejen s teorií a uměleckou praxí českých surrealistů, ale také se strukturální estetikou a poetikou Jana Mukařovského a Romana Jakobsona, v každém případě, pokud jde o sledované období, a samozřejmě, jak dokládá také bohatá bibliografie, s odbornou sekundární literaturou, v poznámkách pod čarou hojně diskutovanou. Celkově a s precizací určitých formulací se práce Ivony Turinské blíží úrovni dobré disertace. Vyzdvihl bych také subjektivně „personalistický“ přístup ke zkoumané problematice. Nejen v závěru své práce zdůrazňuje Ivona Turinská význam, jaký pro ni její práce měla: vedla k otevření horizontu toho, co bychom mohli nazvat *autopoietickou* kreativitou, totiž ve smyslu (nového)

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Ustav české literatury a literární vědy

sebeuskutečnění prostřednictvím hermeneutické účasti na „rozvrzích světa“,
konstituovaných v umění slova a obrazu.

Jak z výše uvedeného vyplývá, nemohu pro diplomovou práci Ivony
Turinské navrhnout jiné hodnocení než **výborné (1)**.

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.